

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТИИ

Въвеждана Лисорска — О некоторых проблемах корпуса, предназначенного для сопоставительных исследований 89

Руска Сидолова — Об акустическом и фонологическом статусе немечкого гласного звука [e] и его болгарских соответствиях (часть II) 95

Мирча Миделов (Хельсинки) — Наблюдения над некоторыми отглагольными существительными в болгарском и финском языках 105

Никола Кучеров (Пловдив) — Переклаивательные модификаторы в южнославянских языках 115

Димитр Сивкова — Двоиничествена информация, сообразимая формами страдательного залога в сеп в немечком и с сеп в болгарском языках 125

Владимир Петрович — Анализ одного типа синтаксически неопределенных словосочетаний в английском языке (на примере их перевода в научно-технической литературе) 135

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ

ХРОНИКА

CONTENTS

ARTICLES

Blagovesta Lingorska — On some problems of the corpus for contrastive studies 89

Ruska Sidolova — On the acoustic and phonological status of the German[e] vowel and its Bulgarian correspondences (part II) 95

Jouko Lindstedt (Helsinki) — Observations on some verbal nouns in Bulgarian and Finnish 105

Ivan Kucherov (Plovdiv) — Modifiers for situational forms in the South Slavonic languages 115

Diana Sivkova — Additional connotations expressed by the passive voice forms with *sein* in German and *sām* in Bulgarian 125

Vladimir Perikliev — Syntactically-ambiguous nominal phrases with preposed modifiers in technical English 135

REVIEWS AND NOTES

Vapta

28/1/77

ПО НИКОИ ПРОБЛЕМИ НА КОРПУСА, ПРЕДНАЗНАЧЕН ЗА СЪПОСТАВИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В БЛАГОВЕСТА ДИ НГОРСКА

В статията се разглеждат някои от проблемите на диктуемия корпус, които възникват в свърз с отбора на материал, предназначен за сопоставителни изследвания. Разглеждат се различни възможности използване на материала различните функционални разновидности на диктуемия корпус. Анализират се хронологическите рамки на корпусите и някои от техните количествени характеристики — обемът на корпусите и обемът от отделните части.

The paper is an attempt to specify some controversial problems that emerge in the formation of a contrastive corpus used for contrastive studies. The different possibilities for using translation texts are examined and the necessity of using material from different functional varieties of the contrasted languages is substantiated. The chronological framework of the corpora is analysed, as well as some quantitative characteristics of the size — both of the separate excerpts and of the overall corpus.

1. През последните години се забелязва растящ интерес към съпоставителните (респ. контрастивни, конфронтативни) изследвания.¹ За това свидетелствуват появата на редица монографични трудове (напр. Вайнсберг 1973; Чохраджи 1975; Тавелко 1976), граматикни (Богуславски, Кароляк 1973; Вуйчик 1973), функционално-типологични изследвания (Так 1975; Так 1977), както и организирането на двуезични контрастивни проекти,² които нитри чет усилват на много учени и си поставят за цел осъществяването на едно възможно най-пълно описание на особеностите (сходствата и различията) на определени двойки езици.³

Смятам, че значимостта на подобни изследвания не подлежи на съмнение и че ползата от тях за езиковата теория и практика и по-конкретно за чуждоезиковото обучение няма нужда от защита и доказателства. Бих искала обаче да обърна внимание на едни на пръв поглед второстепенен въпрос, който според мен има пряко отношение към качеството на съпоставителните изследвания, тъй като е свързан с валидността на техните резултати.

Известно е, че съпоставителните изследвания се опират на конкретен езиков материал и обобщенията се извършват предимно индуктивно. Оттук правилността и значимостта на изводите зависят не само от правително избраната общотеретична и методологична концепция на изследването, но и от качествата на привлечения езиков материал, от неговата

Пригодност за целите на дадено съпоставително изследване. За съжаление проблемите на т. нар. корпус по принцип не се разглеждат от авторите на таква изследвания. Обикновено те се ограничават само с посочване на източниците, от които е експериментален материалът (Зуйчик 1973; Так Богушевски, Каролик 1973).

Затова тази статия има за цел да набележи някои проблеми на корбуса, предизвикани за съпоставителни изследвания, проблеми, които биха могли да намерят правилно решение в резултат на една по-широка дискусия (срв. Лингторска 1976 б, стр. 14—16). Такава дискусия може да допринесе за повишаване равнището и качеството на бъдещите съпоставителни изследвания у нас. Необходимо е при това да се направят една за лингвистичните изследвания изобщо и за съпоставителните в частност е в тясна зависимост от обекта, целите и задачите на изследването, от теоретико-методологичната концепция, прилагана от дадения автор. Естествено това води и до голямо разнообразие на използваните материали в качествено и количествено отношение. Могат обаче да се набележат някои най-общи принципи за подбор на материала, подходящи за съпоставителни изследвания. Смятам, че с оглед на очертаващата се и у нас пергарски контрастни граматически бългारско-чуждоезикови и чуждоезиково-български особености на корбуса с по-универсални възможности, последствено които могат да бъдат изследвани в синхронно-съпоставителен план както отделни компоненти на системите, така и целите системи на два езика.

2. Една от основните проблеми на корбуса, свързана със същността на самите съпоставителни изследвания, се отнася до неговия характер, т. е. дали корпусът трябва да бъде преводен или не.

Под преводен корпус обикновено се разбира използването на езиков материал от литературни източници на даден език (и то предимно хулажествена литература), преводни на езика, с който се извършва съпоставителни изследвания. Такива корпуси са залегнали в основата на много съпоставителни (най-често контрастивни) изследвания (напр. Данчев, Алексиева 1974; Так 1975; Иванова 1976; Купаров 1976; Лингторска 1976а; Лингторска 1977 и др.). Използването им обаче напоследък предизвиква критични бележки от страна на някои изследователи (напр. Ожеховска 1976б).

При преводния корпус като критерий за съпоставимост се използва преводимостта. С помощта на този емпиричен критерий се търсят и установяват преводните съответствия на изследваното явление (форма, категория, конструкция и т. н.) в езика, с който съпоставяме. Тези съответствия трябва да отговарят на условието да бъдат носители на инвариантна информация за изследваното явление (срв. Люджанов 1969, стр. 7).

Основното възражение срещу преводния корпус, изграден върху публикувани преводи, се свежда до отрицателната роля на субективния фактор в процеса на превода, най-вече при превода на художествена литература, където поради разликата в теоретичната и практическата подготовка на преводачите не винаги се постига необходимата адекватност между оригинал и превод. Вследствие на това се пораждат съмнения за

резултатите от съпоставителните изследвания, получени чрез анализа на преводни корпуси, включващи готови преводи.

Затова напоследък се очертава една нова тенденция — създаването на преводни корпуси със специално преведен за целта материал — от самия изследовател (Ожеховска 1976б) или от специално подбрани преводачи (срв. Филипович 1969, стр. 38, 44). Вярно е, че такъв подход намалява до известна степен „субективизма“ на преводачите, коренящи се най-вече в непоследователността и противоречивостта на техните преводачески концепции. Но това може да доведе до друга, не по-малко опасна крайност — нарушаване на естествността на превода, обезпичване на съдържанието заради стремение да се спазят формалните образци — особено когато се прави превод на отделни изречения, съдържащи изследваното явление (Чоухралски 1975; Ожеховска 1976а). „Видяване“ на това, което бихме искали да го има там, където в действителност то не съществува или се появява само спорадично. Освен това много често определени явления разкриват напълно своите функционални особености едва в по-големи текстови цялости (период, абзац и т. н.) и тогава търсенето на функционални преводни съответствия в рамките на изречението вече няма да бъде достатъчно. Затова ми се струва по-приемлив подходът на авторите на СХАКТИ, макар че и в този случай, ако преводачите знаят, че преведените откъси са предназначени за езиковедско изследване, те вече имат по-друга нагласа, друго отношение към преведения текст и неговите езикови и стилни особености. Затова и тук преведените могат отново да бъдат в известен смисъл идеализирани и канализирани в рамки, по-тесни от естествените. Това би могло да се избегне, ако преводачите не са предизвестени за предназначението на превода. Не по-малко важен е и подборът на самите преводачи — известно е вече какви големи отклонения в качеството на преводачи могат да се получат при участието на преводачи с добро въвеждане на езика, но с различна теоретична подготовка.

Една друга много перспективна възможност за намаляване отрицателните последици от въвеждането на субективния фактор в липсващото изследване на превода на разни *simple tense* на български език (Данчев, Алексиева 1974). Наред с писмения корпус, съставен от оригинални български текстове и техните публикувани преводи (английски на български език и български на английски език), те използват и един своеобразен експериментален корпус с преводи на изолирани примери от писмения корпус, задалени под формата на текстове на групи от по 10 души информатори. Наред с другите си функции тестовете играят важна роля за верификацията на някои от примерите от писмения корпус и могат да служат като средство за контрол на адекватността на превода от основния преводен корпус.

В заключение може да се каже, че посочените недостатъци на преводния корпус (в различните му варианти) не могат да служат като аргумент за отричане на неговата пригодност за съпоставителни изследвания. Издигането на преводимостта като критерий за съпоставимост е безспорно правилно и то предопределя целесъобразността на използването на преводни корпуси. И затова според мен принципният въпрос, който трябва да се постави, е не дали корпусът за съпоставителни изследвания трябва да бъде преводен или не, а какъв да бъде преводният корпус. Необходимо е усиления да се насочат към усъвършенстване на методиката за изграждане на преводни корпуси, като се търсят пътища за преодоляване на споменатите по-горе недостатъци.

При използването на преводни корпуси обаче трябва да се има предвид едно условие, чиято съпоставяне е гаранция за тяхната ефективност: преводителната класификация на изследваните езикови средства в синтаксиса да всъщност съответства на езиковите средства в синтаксиса на дришпаците (т. е. „входните“) текстове и дава след това в анализа трябва да се включат данните от преводите — преводите съответстват, установени на базата на функционалните еквиваленти. Безспорно правата е Х. Ожековска, когато твърди: „Съпоставянето с техниките (на отделните форми и категории — бел. моя, Б. Д.)... езикови съответствия в системата на втория от съпоставяните езици трябва да се опира на една установена преводително йерархия на езиковите средства, като се отчита по-функционалността на отделни езикови средства във всеки от съпоставяните езици“ (Ожековска 1976б, стр. 30).

3. Следващата проблема (свързана вече конкретно с организационната и изграждането на преводни корпуси за съпоставителни изследвания) е дали трябва да съдържа оригинални текстове на всеки един от съпоставяните език, или е достатъчно набирането на примери в оригинал само от езика, който се приема за база на изследването. Естествено решаването на този проблем зависи конкретно от обекта, целите и задачите на даденото съпоставително изследване. В случаите, когато двата езика са равноправни компоненти (напр. Чохралски 1975), неизбежно се налага използването на оригинален материал за всеки от изследваните езици.

Много често обаче за основа на съпоставката се избира един от езиците, който служи за изходна база и обикновено като метезик за описане на изследването в съпоставителен план явление. Това е подход, който се налага най-вече при разработването на контрастивни граматически и лексически насоченост или при подготвителни изследвания за такива граматика. При такава постановка на изследването някои автори смятат, че е достатъчен еднопосочен преводен корпус, в който материалът от езика-база е преведен на езика, с който се извършва съпоставката. Напоследък обаче практиката показва, че и в този случай се предпочитат използването на двупосочен корпус (Данчев, Алексиева 1974; Филингинден материал от езика, с който се прави съпоставката, преведен на езика-база) дава възможност да се приложи принципът на „обратната връзка“ и така да се провери достоверността на резултатите, получени чрез анализа на основния корпус. Особено показателно в това отношение е изследването на В. Г. Гаг, който третира двете съставки на своя преводен корпус като напълно равнопоставени спрямо данните, които могат да бъдат извлечени от тях (Гак 1975).

Затова ми се струва, че предимствата на двупосочния преводен корпус са очевидни и ако тук съществува проблема, тя се свежда до въпроса, дали обратната част на преводния корпус трябва да бъде равна по обем по-малка от нея, както това е у В. Г. Гаг (срв. Гак 1975), където слогношението между базисната и обратната съставка е приблизително 2 : 1. Но това вече е отделна проблема, на която ще се спрем по-нататък.

4. Различни мнения се изказват и относно това, дали корпусът трябва да бъде селектиран или да представлява съвкупност от извадки непрекъснато денна традиция като че ли се отдаваше предпочитане на селектирания

корпус, образуван от известно количество (субективно признато от изследвателя за достатъчно по обем) изолирани примери, които не надължително обхващат разликите на изречението и съдържа изследваното явление. Но такъв корпус има поне два съществени недостатъка: от една страна, той е непригоден за прилагане даже на някои елементарни статистически процедури, а от друга страна, изолира изследваното явление от по-широк контекст, съредоточава вниманието предимно върху неговото индивидуално значение и по този начин опростява и обединява в значителен степен картината на неговите функционални особености. Затова напоследък се налага тенденцията към изграждане на корпуси върху непрекъснат (наполен) текст с определен обем на извадката. Има всички основания да смятаме, че тази тенденция не се напoжи, тъй като една от перспективните области на съвременното езикознание — граматиката на текста — изисква да се обърнем към по-големите езикови единици, да търсим по-трудно установимите, но и по-значими закономерности на взаимозависимостта и предлинането на езиковите явления с различни структурни и функционални особености.

5. И така, ако в резултат на казаното дотук приемем, че най-подходящ за съпоставителни изследвания е преводният, двупосочен, неселективен корпус, стигаме до проблема за неговия обем. В същност понятието „обем на корпуса“ съдържа два аспекта. Първо, става въпрос за глобалния обем на един такъв корпус и, второ, за обема на отделните извадки, от които е съставен. А понеже става дума за количество, възниква въпросът за единицата-марка на този обем.

Да видим най-напред как се третира този проблема от някои изследователи. Трябва да се съжалява, че най-често отделните автори не я разглеждат експлицитно, смаяйки я може би за чисто технически въпрос. Въпреки това се отнася не само до съпоставителните, а до езиковедските изследвания изобщо. А решаването на този проблема има пряко отношение не само към валидността на резултатите от изследването, но и към неговото рационализиране — постигането на по-голяма ефективност при максимална икономичност по отношение на материала и спестяването на „излишни ходове“ при анализа. Ще направим опит да обобщим някои от налиците данни по този въпрос.

Във връзка с единицата-марка се очертават две основни насоки. При едната от тях за единица-марка се приема самото изследвано явление. Така напр. в цитираното вече изследване на А. Данчев и Б. Алексиева обемът на корпуса и на отделните извадки „се измерва“ с броя на глаголни форми — от всеки текст се експлицират всички лични и нелични глаголни форми, докато броят им достига 500 (т. е. независимо от дължината на текста, от който са експлицирани).⁸ Веднага обаче възниква въпросът, как да отчитаме това количество — дали само на базата на входния текст (оригинала) или като вземаме под внимание комплекса оригинал-превод. А. Данчев и Б. Алексиева предпочитат втората възможност и включват в корпуса даже такива примери, когато напр. една субстантивна конструкция в английския език поражда вербална конструкция в българския език (т. е. в този случай е „отбремена“ глаголната форма от преводния текст). Този подход ми се струва по-оправдан, тъй като дава възможност за по-широка съпоставка, която отчита взаимоделиствеността между различните равнища, участието на „ядрени“ и „периферни“ средства.⁹ Към този подход се отнася още и възражението, че несотглането на дължината на текста, от който става експеримента, прави невъзможно устано-

върването на фреквентността на дадено езиково средство, а в известна степен ограничаване и изследването на дистрибуцията на езиковите средства (Ожеховска 1976б, стр. 30). Смятам, че този аргумент не е достатъчно силен, тъй като при такива изследвания е по-важна не абсолютната честота на дадено езиково средство, а неговата честота в рамките на други пите, съставяйки с него средствата. В дадения случай корпусът дава възможност да се установи количествено разпределение на отделните темпорални форми в английския и българския език при определена глобален обем на корпуса 10 000 примера (по 5000 за двата езика), а също и съотношението на т. нар. корелативни модели на англ. *past simple tense* в българския език.

Според мен проблемата се крие другаде. Набеляването на корпус по този начин ни кара при всяко новоизследвано явление да започваме цялата трудоёмка и продължителна работа по експеримента на материалата отначало. А при ориентирването на съставителните изследвания към създаване на контрастивни граматички и по-репрезентативни изследвания към да може да се използва многократно с оглед на различни езикови явления. В такъв случай вече става необходимо „единицата-мярка“ да бъде универсална и да не зависи от конкретните езикови средства.

Това очертава и втората насока за ограничаване на корпуса в количествено отношение — набеляването на определен брой извадки с еднаква дължина, изчистена в печатния знаци или пък в словоформи. Използуването на печатния знак като единица-мярка е по-прецизно, но по-трудно осъществимо от техническа гледна точка. Затова обикновено се прибегва до изчисляване дължината на текста в словоформи. Така напр. корпусът на СХАКП се състои от извадки с дължина 2000 словоформи, които според авиаторите на проекта са минималното количество текст, запазващо неговата репрезентативност. Х. Ожеховска, изследвайки фреквентността и дистрибуцията на децентричността в полския и българския фреквентности и извадки по около 20 000 словоформи (Ожеховска 1976а, стр. 116).

Следователно възниква въпросът: как да определим оптималния обем на извадките и на целия корпус, достатъчен за получаването на достоверни изводи, т. е. как да установим репрезентативността на дадена Ако става дума за изследването на отделни езикови явления, лингвистичната статистика предлага удобни методи за изчисляване на този обем (срв. Ахманова и др. 1961, стр. 79—80; Головин 1966, стр. 53—55).

Често пълн общият обем се поставя в зависимост от някакъв критерий, установен не точно статистически, но признат от практическа гледна точка като задоволителен. Така напр. А. Данчев и Б. Алексиева приемат 1000 примера (т. е. глаголни форми) като количество, което е репрезентативно за изследването на глаголната времева. Техният корпус обхваща 10 откъса оригинален английски текст и 10 откъса оригинален български текст (заедно със съответните преводи) по 500 глаголни форми или общо по 5000 примера за всеки от двата езика. От този корпус те извличат необходимото количество примери за съпоставянето на синтетичните (простите) минали времена.

Други изследователи приемат определена дължина на отделната извадка, но не се стремят да фиксират точно броя на извадките и глобалния обем на корпуса и го ограничават произволно (срв. Ожеховска 1976а, стр. 116).

По-трудно обаче е установяването на обема на споменатия вече универсален корпус за съпоставителни изследвания, когато трябва да се

съпоставяме с факта, че наред с езиковите явления с висока и нормална честота има и такива с ниска и много ниска честота, за които обемът на извадката, а и глобалният обем на корпуса също трябва да бъдат достатъчно репрезентативни. Това може да се постигне или чрез увеличаване обема на отделната извадка (напр. удвояване) или чрез увеличаване броя на извадките (респ. включване на допълнителен материал).¹⁰ Авториите на СХАКП, които преводен корпус е изграден в общи линии на базата на американския корпус „Браун“ (срв. Филипович 1969, стр. 40), приемат като горна граница 500 извадки (по 2000 думи) — обем, който според тях е репрезентативен и за езиковите явления с по-ниска честота.

Поряди това, че проблемата за глобалния обем на корпуса (респ. за броя на извадките) е свързана с проблемата за неговата съдържателна характеристика, ще се върнем към нея по-нататък. Тук обаче трябва да засенем още един въпрос, който има отношение към количествената характеристика на корпуса — ако работим с двупосочен корпус, трябва да определим обема и на неговата „обратна“ част. В този случай са възможни два варианта: „обратният“ корпус е равен по обем на базисната част (Данчев, Алексиева 1974; Лингорекс 1977) или е по-малък от нея (Филипович 1969; Микеш, Дежьо, Вукович 1972). Без да се впускам в подробности, смятам, че е за предпочитане двупосочният корпус с равни по обем части даже и в случаите, когато самото изследване е еднопосочно.

6. По-горе беше споменато, че в езиковедските изследвания като цяло и в съпоставителните в частност се е утвърдила негладна практиката за изваждане на корпуси, изцяло съставени от текстове от художествената литература (но-конкретно-проза). Основният аргумент за този избор е, че художествената литература предлага най-голямо разнообразие на езиковите средства и техните формални и функционални особености. Разбира се, това е правилно. Но езикът на художествената литература е само една от функционалните разновидности на книжовния език, която на свой ред също не може да се разглежда като хомогенно цяло. И затова не е правилно данните и резултатите, получени от анализа на корпус, изграден само върху текстове от художествената литература, автоматично да се обобщават за системата на книжовния език като цяло (срв. Ожеховска 1976б, стр. 30). Поряди това се очертават две възможности: съпоставително изследване на дадено езиково явление в рамките на определена функционална разновидност на книжовния език — в такива случаи корпусът може да бъде ограничен върху материал от същия функционален стил, или пък съпоставително изследване в рамките на книжовния език като цяло — тогава корпусът трябва да обхваща широк материал от всички функционални разновидности на изследваните езици, които имат писмена форма. Така извън рамките на корпуса, а следователно и на изследването ще остане разговорният стил. Изследванията на езиковите особености на тази функционална разновидност в съпоставителен план засага са трудно осъществими поряди това, че тяхната методика и техника още не са достатъчно добре разработени даже в рамките на един, отделно взет език.

За да илюстрирам структурата на универсалния корпус, ще се обърна отново към СХАКП и по-точно към данните за корпуса „Браун“, послужил за основа на неговия собствен преводен корпус (подробна информация за корпуса „Браун“ и неговите източници вж. у Френксис 1964). Според източниците материалът на целия корпус се разделя на два основни дяла —

информативна и имативна (т. е. художествена) проза, чето светлотелние според Брок на извадките е 3 : 1 (374 : 126). Това съотношение се определя от схващането, че за лингвистичния анализ езикът на художествената проза има три пъти по-голямо значение от езика на информативната проза. Информативната проза от своя страна се състои от девет категории, напр.: Материали от периодичния печат (обществено-политически, икономически, културни, спортни и др.); издателски и читателски писма; рецензии (на книги, театър, музика и др.); научно-техническа литература (естествени, обществени науки, медицина, техника и др.); меморандо-фотографична литература; правителствени документи и т. н. Формативната проза включва сфери на човешката дейност, отразени в периодичния печат и на научно-техническата литература. По подобен начин е детализиран и делът на „имативната“ проза (Филипович 1969, стр. 40—42). Броят на извадките в отделните категории е определен посредством обсъждане на предложената на отделните съставители.

Естествено създаването на подобен корпус е доста трудно и е по-силно само на големи и добре подготвени колективи, затова то би било рентабилно именно при разработването на мащабни контрастивни проекти, към каквито вече се ориентират много страни. Но анализът на структурата на такъв корпус в съдържателно отношение може да бъде много полезен от методична гледна точка — даже когато се касае за корпус, предназначаващ се за индивидуални изследвания: при всички случаи трябва да се помни, че ако изследваме особености на книжовния език като цяло, трябва да разполагаме с материал, отразяващ поне неговите основни функционални разновидности: публицистичния, научния и художествените стили, и то в съотношение, което дава предимство именно на първите два (срв. и Ожеховска 1976а, стр. 116).

Специално по отношение на материала от художествената литература трябва да се има предвид нейната вътрешна стилистична неседно-родност и проктитичната отгук необходимост да се включват само ония функционални разновидности, езикът на които се движат в рамките на стандартния, книжовен език.¹⁴

При изграждането на двупосочен преводен корпус трябва да се има предвид и необходимостта от приблизително съответствие по отношение езика, за да можем да сме сигурни, че интересувашите ни езикови средства функционират в приблизително еднакви условия.

7. Тъсно свързан със създавателната характеристика на корпуса е и въпросът за неговите хронологични рамки. Известно е, че съпоставителните и по-специално контрастивните изследвания са синхронни, а това вече предопределя и изискването към техния материал — да отразява съвременното състояние на изследваните езикови системи. Така напр. корпусът на СХАКП (репр. корпусът „Браун“) е изграден върху източници, публикувани през 1961 г. Също и Х. Ожеховска Базира изследването си на текстове, писани след 1960 г. (срв. Ожеховска 1976а, на материал от съвременните книжовни езици най-често не се взема под внимание от авторите на съпоставителни, а и изобщо на различни други езиковедски изследвания в синхронен план. Вярно е, че езикът е специфична система, чето развитието протича своеобразно и промените тук (като

изключочни лексиката) настъпват постепенно и се осъществяват в течение на продължителни периоди. Но въпреки това не можем да не се съгласим и с факта, че развитието на съвременни книжовни езици протича по-динамично, поне що се касае до определени равнища от техните системи. А това вече в една или друга степен намира някакво отражение в тяхната речева реализация, в езика на разнообразните литературни източници. Затова ние навяваме право да пренебрегваме изобщо хронологичните рамки на изследвания материал, поставяйки на една плоскост напр. произведенията на Ив. Вазов и Й. Радичков в български език, на Х. Сенкевич и Ст. Мрожек в полски език, на М. Ю. Лермонтов и В. М. Шукшин в руски език и т. н. А на практика се получава точно това. Напр. корпусът на Вуйчик 1973 включва автори от Толстой до Гренин и Солюхин; у Так 1975 Балзак и Зола фигурират редом със Сент-Екзюпери и Камю; Данев и Алексиева изграждат своя корпус в диапазон от 45 години (1924—1969) за българския език и 33 години (1932—1965) за английския език.

Но проблемата за взаимозависимостта между синхронността на съпоставителните изследвания и на използвания в тях материал има и втори аспект, на който набляга Х. Ожеховска. При изграждането на преводни корпуси изискването за синхронност се нарушава и поради използването на съвременни преводи на стари текстове, напр. от началото на века. Според нея, съвременният превод на по-стар текст деформира оригинала двойно: не само посредством пропеса на превода, но и чрез необходимата в този случай стилизация (архаизация), което го отдалечава от системата на съвременния на преводача език“ (Ожеховска 1976б, стр. 29—30).

Затова в идеалния случай би трябвало да използваме такива текстове, чито оригинал и превод произхождат от един и същи период, а на практика това е осъществимо, само ако самите оригинални текстове са съвременни. Това обаче не винаги е осъществимо, защото може да не разполагаме с достатъчно количество публикувани оригинали и преводи, които да отговарят на това условие. Затова ми се струва, че в рамките на славянските езици (чисто развити в съвременния етап протича при еднакви условия и, общо взето, е твърде сходно) бихме могли да разширим хронологичните рамки на използвания езиков материал, като включим в съответните корпуси текстове, написани след края на Втората световна война. По-определено обаче този въпрос може да бъде решен само в зависимост от конкретния обект на изследването, а и след някои специални проучвания.

8. И накрая, за да приключи краткия обзор на проблемите, които възникват при изграждането на корпуси за съпоставителни изследвания, искаме да обърнем внимание на една нова насока в тази област — участието на експеримента в корпуса. Става въпрос за методиката, разработена и приложена от авторския колектив на контрастивната граматика на събългарския и унгарския език.¹⁵

В методологично отношение контрастивният анализ (в дадения случай на номиналната синтагма) се дели на две фази. Първата от тях представлява експериментално изследване на езиковата интерференция, извършено, от една страна, под формата на кратки индивидуални „интервюта“ на родния и чуждия език, записани на магнетофон, и, от друга страна — чрез писмени тестове за превод от родния на чуждия език. Според авторите резултатите от първата фаза имат двойно значение: те показват доприносните точки в системите на двата езика, а същевременно служат

като отпраща точка за контрастивното изследване на писмени литературен корпус в оригинален и преводен вариант. Във втората фаза на изследването се сумират резултатите от първата фаза и въз основа на това се набелязват въпросите, които трябва да се проучат чрез тестване, определител се самите тестове, експерименталните групи и т. н. След сумиране на резултатите от тестовете се пристъпва към формулиране на контрастивните правни.¹⁶

Експерименталната част на изследването дава възможност да се получат основните и най-необходими данни за следващата проба и отук да се избегне необходимостта от обемист литературен корпус. При неговото изграждане авторите са отдавали значение на избора на отделните произведени и на техните преводи, като са се ръководили от следните критерии: авторът да е изтъкнат съвременен писател; преводът също да е литературен; езикът на писателя да отразява съвременните тенденции в езика на образования човек без своеобразни, нетипични стилистични особености; сръбохърватският текст да представя източния вариант на книжовния език.

Въз основа на тези критерии корпусът е съставен от две произведения на унгарски автори и едно на сръбохърватски. Освен това са използвани и примери от произведението на известния унгарски писател, който авторите са превели сами. Поради това, че не са посочени конкретни данни за корпуса, трябва да се предполага, че е била направена първа експериментална.

Съзнателно обърнах внимание на някои подробности в методологията на концепцията на авторите на тази граматика, тъй като в нея е приложен качествено нов, комплексен подход към контрастивните изследвания, който може да се окаже перспективен при подходяща адаптация и за съпоставката не само на контактни езици с условия за естествен билингвизъм.

9. Направеният обзор не претендира за изчерпателност. Несъмнено с корпуса за съпоставителни изследвания са свързани и други проблеми, но целта беше да се набележат само най-важните от тях, без чисто ративно да решаване резултатите от съпоставителните изследвания винаги могат да бъдат подлагани на съмнение и критични забележки. Ако поставените в статията въпроси предизвикат отзвук сред специалистите в тази полска и перспективна област на езикознанието и тя стане повод за една по-широка дискусия, може да се сматра, че е изпълнила предназначението си.

1 За терминологичните различия срв. Петков 1978 и Данчев 1978.
2 Сръбохърватско-английски контрастивен проект (означен по-нататък като СХАКП), полско-английски, сръбохърватско-унгарски и др.
3 Принос на българските слависти в това отношение представяла прожекцията на двете Българо-полски конференции (София 1976 и Варшава 1977), посветени на темата "Българо-полска езикова сближителна и българо-сърбохърватска конференция" (Минск 1976). Вж. материалите от тези конференции в Бюлетин 1976, № 2 и 3, Глаголни категории 1977 и Бюлетин 1976, № 5.
4 Изключение в това отношение правят контрастивните проекти, за които ще стане въпрос по-нататък.
5 Подробности по този въпрос вж. у Данчева 1978.
6 Срв. мнението на Л. С. Барударов, който набелязва на факта, че семантичната еквивалентност на текстовете на оригинала и превода съществува не между отделните елементи на тези текстове, а между текстовете като цяло (Барударов 1975, стр. 17).

7 Така напр. ако търсещи съответствията на българския плюсквамперфект в полския език, сме забелязали в определени случаи като преводни съответствия в полския език могат да се използват причастие или причастни конструкции, показателство за правителността на нашето предположение ще бъдат примерите от "обратния" корпус, в които на практика и причастни конструкции в полския език биха съответствували в българския корпусамперфект (срв. Дингорска 1977).
8 У Дингорска 1976 и 1977 — до 1000 форми.
9 Триформална техника подход в термините на теорията за функционално-семантичните категории (Бондарко 1971а, Бондарко 1971б).
10 Срв. напр. Данчева, Алексиева 1974, стр. 254, които смятат, че за да се наберат необходимите 1000 примера от времевата с по-ниска честота, корпусът трябва да се удължи в конкретни случаи с включването на 10 нови извадки (с нови автори и произведения).
11 От използваните като база за настоящата работа изследвания низки върху текстове от художествената литература са изградени корпусите на Данчева, Алексиева 1974, Иванова 1976, Кучарова 1976, Дингорска 1976а; Дингорска 1977 и др. Тези текстове преобладават и у Вучиќ 1973 (в съотношение 35 : 10) и Гак 1975 (48 : 7).
12 По въпроса за функционалните разновидности на книжовния език срв. напр. Куркова, Скорупка 1959; Фурдал 1973; Гак 1977.
13 И то най-вече методиката на записа на текстовете и тяхното графично възпроизвеждане. В тази насока може да се окаже полезен опитът при събиране на материал в Института за немски език (Фрайбург), където най-напред започна събирането и публикуването на записи на текстовете с устна реч (срв. напр. Съвременен немски език 1971, а също така Писарова 1975; Градски разговорен полски език 1976).
14 От тази гледна точка ми се струва неподходящо включването на материал от поезията, където езиковите средства функционират според специфичните закони на поетичното творчество, а може би и на драмата, за чийто език са валидни все още недостатъчно проучените закономерности на разоворната реч, а също така трябва да бъде отстранено специфичното взаимодействие на вербални и невербални изразни средства.
15 В много отношения особеностите на тази граматика са мотивирани от факта, че се касае за контактни езици, чийто съществува създава условия за билингвизъм, при който езиковата интерференция е много ярка изразна. Теоретичните основи на това контрастно изследване са изложени от Дежко 1971.
16 В хода на изследването на актуализацията на номиналната синтакса са използвани 5 теста, различаващи се по цел, задачи и подбор на участниците. За подробности вж. Микел, Дежко, Вукович 1972, стр. 4 — 14.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ахматова и др. 1961: О. С. Ахматова и др. О точных методах исследования языка (О так называемой "математической лингвистике"). Москва, 1961.
Барударов 1975: Л. С. Барударов в Язык и перевод. Москва, 1975.
Ботушарски, Кароляк 1973: А. В. Ботушарски, С. К. Кароляк. Граматика польского языка (Граматика польского языка). Варшава, 1973.
Бондарко 1971а: А. В. Бондарко. Вид и время русского глагола (значение и употребление). Москва, 1971.
Бондарко 1971б: А. В. Бондарко. Грамматическая категория и контекст. Ленинград, 1971.
Бюлетин 1976: Бюлетин за съпоставително изследване на българския език с други езици. София, 1976.
Вайнбергер 1973: A. Weinberger. Przeglądki przysięgane w języku polskim, niemieckim i rzymskim. Wrocław, 1973.
Вучиќ 1973: T. W. Vucick. Gramatika jezuka gosyjskogo. Studium kontraznywne. Warszawa, 1973.
Гавезко 1976: M. Gawełko. Sulfsky rzymskiokowe w języku polskim, niemieckim i francuskim. Studium z zakresu gramatyki kontrastywnej. Warszawa — Kłajko, 1976.
Гак 1975: В. Г. Гак. Русский язык в сопоставлении с французским. Москва, 1975.
Гак 1977: В. Г. Гак. Сравнительная типология французского и русского языков. Ленинград, 1977.
Глаголни категории 1977: Категория werbale w języku polskim i w języku niemieckim (Materialy do konferencji naukowej polsko-niemieckiej w Warszawie 23 — 25 XI 1977 г.). Slawa Mendonals, J. Warszawa, 1977.
Головин 1966: Е. Н. Головин. Из курса лекций по лингвистической статистике. Горький, 1966.
Градски разговорен полски език 1976: Mijska polszczyzna mówiona. Metodologia badań. Katowice, 1976.
Данчев 1978: А. Данчев. Съпоставително езиковане, теория на превода и чуждоезиково обучение. "Съпоставително езиковане", 1978, кн. 1.

- Дачев, Алексиев 1974: А. Дачев, Б. Алексиев. Изборът между минало съвременно и минало несъвременно време при превода на рasti simple tense от английски на български език. Годишник на Софийския университет — Факултет по западни философии, т. XVII, 1, 1974.
- Дежко 1971: I. Дежко. Проofska gramatika. Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i makedonskog jezika. I. Novi Sad, 1971.
- Иванова 1976: М. Иванова. За превода на полските деупричастия на български език. Бюлетин 1976, № 2.
- Курковска, Струпа 1959: Н. Курковска. S i s k o r p k a. Stylistyka polska. Zarys. Warszawa, 1959.
- Кучеров 1976: И. В. Кучеров. Преземаните форми в старешия книжовен български език и съответствията им в полски език. Бюлетин 1976, № 2.
- Лингорска 1976a: Б. Лингорска. Към въпроса за функционално-семантичните съответствия на българския плуриалперфект в полския език. Бюлетин 1976, № 2.
- Лингорска 1976b: Б. Лингорска. Изказване по доклада на Х. Ожеховска и М. Иванова. Бюлетин 1976, № 3.
- Лингорска 1977: Б. Лингорска. Функционално-семантични съответствия на българския плуриалперфект в полски език. „Закономерности на развитието на славянските езици“. София, 1977.
- Людсканов 1969: А. Л. Людсканов. Принципы на функционалните съвпадения — основа на теорията и практиката на превода. „Изкуството на превода“, София, 1969.
- Мински, Дежко, Вухович 1972: М. Микес, L. Девел, G. Уикович. Основна рѣчна ролнаје снајаге. Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i makedonskog jezika, 2. Novi Sad, 1972.
- Ожеховска 1976a: Н. Ожеховска. Imieslowy przyslowkowe we wspolczesnym jezyku polskim i bulgarskim (Frekwencja i rozdajlowe role w dyskursie). Бюлетин 1976, № 2.
- Ожеховска 1976b: Х. Ожеховска. Изказване по доклада на Б. Лингорска. Бюлетин 1976, № 3.
- Петков 1978: П. Петков. Опит за квалификация на частните дисциплини в сравнителното езикознание. Съобщително езикознание, 1978, кн. 1.
- Писаркова 1975: К. Р. Писаркова. Skladna gozumu telefonozny. Wroslaw, 1975.
- Сваремнен немски език 1971: Neutiges Deutsch. Reihe 2, Bd. 1. Texte gesprochener Standard-Filmsprache. München, 1971.
- Филипович 1969: R. Filipovic. The choice of the corpus for a contrastive analysis of Serbo-Croatian and English. „The Yugoslav Serbo-Croatian Contrastive Project“, V. Studies. I. Zagreb, 1969.
- Френсис 1964: W. N. Francis. Manual of Information to Accompany a Standard Sample of Present-Day edited American English for Use with Digital Computers. Department of Linguistics, Brown University, Providence, Rhode Island, 1964.
- Фурдан 1973: A. Furda. Klasifikacja odmian wspolczesnego jezuka polskiego. Wroslaw, 1973.
- Чохранска 1975: J. A. Czochralski. Verbalaspekt und Tempussystem im Deutschen und Polnischen. Eine kontrastive Darstellung. Warszawa, 1975.

ЗА АКУСТИЧНИЯ И ФОНОЛОГИЧНИЯ СТАТУС НА НЕМСКИЯ ГЛАСЕН ЗВУК [ə] И НЕГОВИТЕ БЪЛГАРСКИ СЪОТВЕТСТВИЯ (ЧАСТ II) РУСКА СИМЕОНОВА

Целта на работата — установяване акустичните параметри немското гласно звук [ə] и неговото съответствие в българския език — е изследвана с помощта на функционалните характеристики за определяне на фонологичния статус в обикновените ситуации. Наряду с решаване на теоретичната задача резултатите от изследването са използвани и за практическите цели, които са свързани с правилното осъществяване на българския език в родния език.

The acoustic parameters of the German [ə] vowel and its Bulgarian correspondences are discussed contrastively. The phonological status in the two respective languages is explained in terms of spectral and functional characteristics. The results of the theoretical study have practical significance too. They can be used to assist Bulgarian learners in mastering the German [ə] vowel on the basis of its correspondences in Bulgarian.

3. ЗВУКОВИ СЪОТВЕТСТВИЯ НА НЕУДАРЕНИЯ ГЛАСЕН ЗВУК [ə] В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Акустичния наблюдения, провеждани системно в процеса на работа по корективна фонетика на немски език за български, довеждат до извода, че на немския неударен гласен звук [ə] съответствуват три позиционно обусловени неударени гласни от българския звуков систем, а именно: [ə], [a], [ɔ]. Тези звукови наблюдения се потвърждават и при съпоставката на резултатите от спектралните анализи на немските и българските неударени гласни (Симеонова 1976, стр. 28, табл. 11).

За да се установи точно българско звуково съответствие за [ə] в определена позиция, резултатите от спектралните анализи за [ə], [a], [ɔ] бяха обработени позиционно-селективно. То-този част от спектрите за [ə] и за цитирания български звуков съответствие така, че позицията и звуковото обкръжение за [ə] и за цитирания български звуков съответствие. Например:

българска, баракка — baryasch, bering, betischen
галдина, тълкувачка, гелсон — gedeln, gediegen, gediegen
капа, капе — Kappe, Marpe
бавен, ринсуван — Mowen, Löwen
късам, осем — mit bloßem Auge (2)
казал, излизане, ласел — Kiesel, Streusel, Pinsel
мекър, декар, кукар — Schlacker, Zucker, Pocker
и т. н.